

ХРОНІКИ

ПЕРШИЙ МІЖНАРОДНИЙ КОНГРЕС ДОСЛІДЖЕНЬ КАРАМАНЛІДКИ

*11–13.09.2008, Нікосія, Агіотея – Культурний центр Університету Кіпру.
За підтримки св. монастиря Кіккос*

Європейська наукова спільнота вперше усвідомила актуальність і необхідність дослідження грекописемної тюркської спадщини та констатувала накопичення значного досвіду наукових досліджень, провівши Перший міжнародний конгрес вивчення караманлійської спільноти та караманлійської писемної спадщини. Організаторами та ініціаторами проведення конгресу стали грецькі дослідники, що тривалий час працюють саме з караманлійською книжністю, – др. Маттіас Капплер (Університет Кіпру, Нікосія), Євангелія Балта (Національна фундація геленістичних студій, Афіни). Головною темою конгресу була презентація нових джерел, текстологічне вивчення та аналітичне дослідження феномену караманлійської писемності, узятото у широкому, загальносвітовому контексті, у порівнянні зі сприйняттям авторів текстів та носіїв цієї мови у поліетнічному та полікультурному середовищі. Тому його певним чином можна вважати першим звітним етапом стосовно досягнень, накопичених на даний момент в дослідженнях цієї галузі сходознавства. Нині уже заявлене продовження такої роботи – Робочий конгрес (Чалиштай) з проблем караманлідки, що відбудеться 15–16 травня 2009 року в університеті Невшехір (Кападокія, Туреччина) за сприяння уряду Турецької Республіки та Турецького лінгвістичного товариства (Тюрк Діль Куруму).

Робота конференції розпочалася з доповіді критського дослідника Христоса Хаджийосифа «Амбівалентність турецької мови в грекомовній спільноті Центральної Анатолії». В ній розглядався феномен невеличкого міста Синасос (нині селище Магмудпаша) в Кападокії, де до переселення 1924 р. мешкало змішане християнське та мусульманське населення, від XIX ст. існували християнські школи з викладанням літературної грецької мови як для хлопчиків, так і дівчат, причому місце-

ві дослідники відзначали відносну чистоту синасоського діалекту порівняно із іншими населеними пунктами Анатолії. Разом з тим грекомовна освічена частина населення активно використовувала в мовленні кліше офіційно-ділової османотурецької мови, зневажаючи при цьому народне турецьке мовлення. Висновком доповіді є пояснення такої лінгвістичної ситуації радше не націоналістичною ідеологією грецької держави в Анатолії, а превалюючим ідеологічним кліматом серед греків столиці Османської імперії – Константинополя.

У доповіді «Срібні речі на літургійні потреби, привезені біженцями до Греції після обміну населення з караманлійськими написами» доповідачка, Анна Балеїн, представила написи з Сафранбола, Кастамона, Адани й Тарсуса, а також з Фараси, Йозгата і хреста з Синасоса. Вона вказала на важливу роль саме турецькомовної (караманлійської) спільноти в меценатській діяльності та розвитку регіону із середини XVIII до середини XIX ст., яка й викарбовувала караманлійські написи на срібних предметах, проте корені цієї меценатської діяльності закладались, безперечно, раніше (сприятливі для християнського населення реформи великого візира Мустафи Кьопрюлю 1689–1691 рр. та відміна заборони на будівництво церков, внаслідок чого було відбудовано щонайменше 13 церков та монастирів, серед яких – Св. Ніколи Кесарійського). Проте саме з цією добою хронологічно збігається видання перших караманлійських текстів.

Найбільш ґрунтовно дослідженням караманлійських текстів, на наш погляд, займаються фахівці Центру досліджень Малої Азії, що в Афінах, які (Ставрос Анестідіс) представили на конгрес доповіді, присвячені караманлійській колекції Центру у 320 джерел, переданих здебільшого в дар Йорданісом Памбукісом, та презентували перші свої переклади караманлій-

ських книжок новогрецькою мовою (Афіни, 2002). Вони торкалися також проблеми, наскільки визначальними для православно-тюркофонного населення Анатолії були поняття «тюркськості» та «османізму» і наскільки переоцінка цих знань, що віддавна є на часі, могла б видозмінити традиційне сприйняття літературно-культурного процесу в Османській імперії. Літературної теми, зокрема ступеня креативності при перекладі та адаптації, стосувалась також доповідь Анті Карра з Ради Європи, що порівнювала текст шахрайського роману Григорія Палеолога «О Поліфатіс» із «караманлійським» романом «Темаша-і Донья ве джефакяр-у джефакес» Евангеліноса Місаелідіса, констатуючи не просто вільний характер перекладу із значними відступами та доповненнями з метою увиразнити його повчальний характер, а й зосередженість саме на інтересах і потребах тюркомовної читацької аудиторії Анатолії і завдяки цьому – змальовану фронтальну, унікальну для караманлійських студій картину побутування тюркофонної православної спільноти XIX століття.

Учасники конференції могли отримати пояснення, як були сприйняті тюркофонні мешканці Кападокії у грецькому дипломатичному наративі: Сіа Анагнастопуло з Афін було зазначено, що увагу укладачів грецьких дипломатичних звітів до кападокійського населення було звернено із значною затримкою порівняно із такою до причорноморського узбережжя (у 1900-х рр., а перший грецький консулат у Конії – у 1908 р.), аналізовано вжиту термінологію і причини недооцінювання та зверхнього ставлення до місцевих караманлійців з боку інтелектуалів.

Доповіді учасників конференції порушували також чимало проблем, що стоять перед дослідниками караманлійських текстів. Вони мали глибокий дослідницький характер, відповідаючи вимогам сучасної науки, і мали на меті пошуки та заглиблення в караманлійську етнокультурну ідентичність. Джамп'єро Беллінгері з Венеції торкнувся дефініції поняття «Караманія» та його значення у венеціанських джерелах, відзначивши, що, за повідомленнями політичних та комерційних місій до Анатолії та Персії XV ст., караманлійців роз-

глядали як потенційних союзників венеціанців у антиосманській коаліції, а також надавали великого значення культурному розвитку мультикультурного населення навколо Конії.

Три доповіді були присвячені матеріалам найбільш популярної та тривалої за часом існування в Османській імперії караманлійської газети «Анадолі» (1840–1923 р., колекція Орієнтального інституту в Стамбулі). Так, Стефо та Фоті Бенлісой зі Стамбульського технічного університету та університету Богазічі відповідно зазначили, що матеріали цієї газети з огляду на вживання грецької абетки для передачі турецької мови не були узяті до уваги турецькою історіографією внаслідок підсвідомого ототожнювання національно-культурної та релігійної ідентичності. А втім, ця газета пропонувала цілу «реформену програму» економічної та культурної трансформації православних Анатолії та відіграла визначальну роль у формуванні певної православно-християнської ідентичності в регіоні. Крім того, освітня роль газети в регіоні полягала в тому, що в постійній колонці вона друкувала переклади з найбільш популярної французької літератури, а також аналітичні статті з історії, релігії, мистецтва, географії.

Усі виступи викликали неабиякий інтерес: вони торкалися теоретичних проблем турецької та грецької мови, літератури, культурології, регіональної етнології і навіть політології, які продовжують бути на порядку денному в тюркології у світі. Зокрема, у науковий обіг було введено нові, досі не відкриті джерела, що стосувалися життя та доробку Серафима Пісідійського, караманлійського кодексу 1782 р. з монастиря Сумела поблизу Трабзона (Берндт Брендмоен, Осло), обговорено теоретичну проблему, чи варто вважати караманлійську літературу частиною православної тюркської писемної спадщини на кшталт описаного Георгом Графом феномену «християнської арабської літератури» (Йоган Стросс, Страсбург), та причини, які перешкоджали використанню її носіями широковживаної (арабської) абетки, а також до якої міри вживану мусульманськими співвітчизниками караманлійців турецьку мову можна вважати мовним стандартом для створен-

ня караманлійських оригінальних текстів і перекладів. Дискусію викликало питання, чи варто і до якої міри варто проводити типологічні паралелі караманлійської літератури із ідентичною вірмено-кипчацькою літературою. Маттіас Капплер висвітлив питання характеру турецьких віршів грецькою транскрипцією у рукописних і друканих літературних антологіях 1750–1821 рр., неодмінне включення котрих було ознакою культурного синкретизму та «мультикультуралізму» османського культурного контексту. Дослідник із Туреччини М. Сабрі Коз подав короткий бібліографічний огляд друканих караманлійських видань народних оповідань, порівнявши їх із редакціями вірменським письмом.

Окреме засідання було присвячене лінгвістичним проблемам караманлійської писемності. Так, Євтихіос Гавріел з Нікосії вів мову про транскрипцію величезного корпусу текстів, що разом із рештою неарабографічних текстів може являти собою вичерпну базу даних транскрипційної тюркської писемності. Хоча за допомогою грецької абетки й стає можливою передача графемно не відображуваних арабіцею звуків, все ж має йтись про певні недоліки у передачі усіх звуків османотурецької мови та відсутність усталеного зводу караманлійської орфографії. У доповіді Джей-

ди Аслан Кечріотіс (Ун-т Богазічі, Стамбул) розглядалися проблеми синтаксису караманлідіки на прикладі датованих різним часом текстів на предмет приналежності мови цих текстів до певного діалекту турецької мови тієї доби та її структурних уподібнень до грецької мови. І, нарешті, конфесійний вокабуляр і шляхи вибору релігійної термінології, введення неоднозначної ісламської термінології у християнський контекст раннього караманлійського перекладу грецького тексту «Похвали Джебел-і Сінана» (1784) стали предметом розгляду Ксав'єра Люффіна (Брюссель).

Результати конгресу з досліджень караманлідіки, на наш погляд, мають бути відомими в Україні, адже вони засвідчили нагальну потребу та вихід на порядок денний питання подолання ототожнення національно-етнічних та культурно-конфесійних ідентичностей, вияву підміни контекстним розумінням поняття ідентичності в поліетнічному суспільстві, яким і є на сьогодні Україна. Це зробило конгрес важливою подією не лише в науковому житті Греції, Кіпру, Туреччини, Західної Європи, а й країн Центральної та Східної Європи, де побутування караманлійської і подібних до неї спільнот було засвідчене історично.

І.М. Дрига

ВСЕСВІТНІЙ ТЮРКСЬКИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ КУРУЛТАЙ – 2008

Анкара, Турецьке лінгвістичне товариство, 20–25.10.2008

20–25 жовтня 2008 року Анкара та Університет Бількент черговий раз приймали учасників одного з найважливіших заходів Турецького лінгвістичного товариства – Шостого чергового тюркського лінгвістичного курултаю – найбільшого та найбільш значущого конгресу тюркологів-лінгвістів, що є широко визаним та проводиться на загальносвітовому рівні. Перший тюркський лінгвістичний курултай було організовано за ініціативою та під проводом Мустафи Кемалю Ататюрка 26 вересня 1932 року, а від 1988 року було прийнято рішення проводити Курултай на міжнародному рівні регулярно, кожні чотири роки.

На відкритті Курултаю були присутні та виступили з доповідями президент Туреччини Абдулла Гюль, прем'єр-міністр Туреччини Реджеп Тайіп Ердоган, державний міністр проф. др. Мегмед Айдин, голова Товариства мови, історії та культури імені Ататюрка проф. др. Садик Турал, голова Турецького лінгвістичного товариства проф. др. Шюкрю Халюк Акалин. Цього року на Курултай приїхали кращі 478 лінгвістів-тюркологів тридцяти чотирьох країн світу. Після урочистих промов на відкриття Курултаю було проведено відкриття та презентація інтернет-версій великого тлумачного словника турецької мови. Крім того, на сторінці Турецького